

İSİMLERİN VE SIFATLARIN KÜÇÜLTME ŞEKİLLERİ VE SÖZ YAPIMI

A. N. KONONOV

1. İsimlerin ve sıfatların küçültme şekilleri ve sevgi ifade eden küçültme şekilleri, hemen hemen herkes tarafından muhtelif kelimeler değil de aynı kelimenin şekilleri sayılır.¹ Meselâ, Rusça: *dom-ik*, Türkçe: *ev-cik*, Özbekçe: *uy-ça*, Rusça: *dom-iş-ko*; Türkçe: *ev-ceğ-iz*, Kazakça: *üy-si-m-ak*; Rusça: *bel-o-va-t-iy*, *bele-nk-iy*, Türkçe: *ak-ça*, *ak-çı-l*, Kazakça: *ak-sı-l*, Özbekçe: *ak-iş*, *ak-im-ti-r*, *ak-çil*, Kırgızça: *ağ-iş*, *ak-çı-l*, Tatarca: *ak-sı-l*, *ak-kı-na* vb.

2. Çok defa isimlerin ve sıfatların küçültme şekilleri hem söz çekimi, hem de söz yapımı için kullanılır. Sevgi ifade eden küçültme şekillerinin asıl vazifesi, daha doğrusu ilk vazifesi ifadenin kudretini arttırmaktır. Fakat çok defa bu şekiller aynı kelimenin şekillerinden müstakil kelimeler haline gelir.

Sıfatlardan yapılan küçültme şekilleri müstakil bir kelime haline gelirken sıfat isim olur, yani bir nesne karşılamak için kullanılır. Bu hal, yani bir kelimenin şeklinin yeni bir kelimenin haline gelmesi birçok dillerde, belki bütün dillerde bile görülebilir.

“Sevgi ifade eden küçültme şeklinin geniş ölçüde Rus dilinde² hususî müstakil kelimeler haline gelmesi herkesçe malumdur. (Meselâ: *set* ‘ağ’; *setka* ‘file’, *puzır* ‘kabarcık’, *puzıräk* ‘küçük şişe’, *rugka dveri* ‘kapının kabzası’, *mujik* ‘köylü’ *muj* ‘koca’).³ Malum olduğu üzere Fransızca *soleil* ve Rusça *solntse* ‘güneş’, şimdi küçültme manasını tamamiyle kaybetmiş olan küçültme şekilleridir”.⁴ Belki Türkçe *güneş de = °ş* eki vasıtasıyla gün kelimesinden yapılan bir küçültme şeklidir.

¹ V. V. Vinogradov. Russkiy yazık. (Grammatičeskoe učenje o slove) Moskva-Leningrad, 1947, s. 112.

² V. V. Vinogradov. Russkiy yazık. (Grammatičeskoe učenje o slove) Moskva-Leningrad, 1947, s. 114.; Grammatika russkogo yazıka. C. I. Moskva, 1952.

³ V. V. Vinogradov. Op. cit. s. 114.

⁴ M. Räsänen. Materialien zur Morphologie der türkischen Sprachen, Helsinki, 1952, s. 92.; G. İ. Ramstedt, Vvedenie v altayskoe yazıkoznanie. Morfologiya. Moskva, 1957, 101.

Özbek bilginlerinden A. G. Gulyamov'un yazdığı gibi evvelâ küçültme manasında kullanılan birçok ekler şimdi çok defa yalnız ifade kuvvetini arttıran bir unsur olarak kullanılır.⁵ Bir kelime şeklinin müstakil bir kelime haline gelmesi Tungus-Mancur dillerinde de malumdur.⁶

3. Sıfatların küçültme şekilleri çağdaş Türk dillerinde şu tarzlarda kullanılır:

- 1) İki manada kullanılır:
 - a) Küçültme şekli olarak,
 - b) Yeni bir kelime olarak;

Türkçe: *kızıl-ca* a) kızıla çalar, b) bir nevi buğday; bir nevi kızılık; Azerbaycanca: *ağ-ca* a) akçıl, b) gümüş akçalardan yapılmış bir kadın ziyneti; para; Türkçe: *ak-ça* oldukça beyaz, beyazca, *ak-ça* ~ *ak-çe* 'para'. Türkçe: *sarı-ca*; a) sarıyı andıran, az sarı; b) yaban arısı. Özbekçe: *kiz-giş* a) kızıla çalar; b) bir nevi kuş vb.

-ca/-ce ekli sıfat isim haline gelirken vurgu yerini değiştirerek küçültme ekine düşer: *ák-ça* 'oldukça beyaz', 'beyazca', *ak-çá* 'para.'

2) Yalnız yeni bir manada kullanılır. Küçültme şekli benzerlik prensibine göre gövdeye bağlı olan yeni bir kelime olur: Kırgızca: *kızıl-şa*, Özbekçe: *kızıl-çá*, Kazakça: *kızıl-şa* a) pancar, b) bir nevi hastalık; Azerbaycanca: *gızıl-ca*, Nogayca: *kızıl-şa* 'kızamık' (bir nevi hastalık).

Kızıl sıfatı W. Bang'a göre **kız*⁷ gövdesinden yapılan bir küçültme şeklidir. **Kız* gövdesi birçok küçültme şekillerinde baki kalır; meselâ: Türkçe, Kırgızca: *kız-am-ık*, Özbekçe: *kiz-ám-ik*, Türkmence: *gız-am-ık* 'kızamık' (bir nevi hastalık); Türkçe: *kız-am-ık-çık* 'kızamığa benzeyen ve hafif geçen bir hastalık' (Türkçe Sözlük, 469); Türkçe: *kız-al-ak* 'bir nevi bitki'; *kız-ar-mak* 'kızıl veya ona yakın bir renk peyda etmek' (Türkçe Sözlük, 469).

Bir taraftan ifade kuvvetini arttırmak için, diğer taraftan bazı eklerin manalarını tedricen kaybettiğinden aynı kelimeye bir, iki, üç ve dört küçültme

⁵ A. G. Gulyamov. O nekotorih osobennostyah affiksov s umen'sitel'no laskatel'nim znaçeniem v uzbekskom yazıke. Taşkentskiy Gosudarstvenniy Universitet imeni V. İ. Lenina. Nauçnyye Trudı. Vıpusk 268, 1964, s. 18.

⁶ V. İ. Tsintsıus. Oçerk grammatiki evenskogo (lamutskogo) yazıka. Çast' I Fonetika i morfologiya. Leningrad, 1947, § 32.; O. A. Konstantinova. Evenkiyskiy yazık. Fonetika. Morfologiya. Moskva-Leningrad, 1964, s. 80.; V. A. Avrorin, Grammatika nanayskogo yazıka. Tom perviy. Moskva-Leningrad, 1959, s. 109 (son fikra).

⁷ W. Bang. Beiträge zur türkischen Wortforschung. Türân, 1918, N 5, 297.

eki bile eklenebilir. Meselâ: *kız-am-ık* kelimesinde iki küçültme eki, *kız-ım-tı-l* kelimesinde üç küçültme eki, *kız-am-ık-çı-k* kelimesinde dört küçültme eki var, *kız-ul-ım-tı-rah* (<-r+k: -l+k) kelimesinde dört veya beş küçültme eki var⁸.

4. İsimler de çok defa küçültme şekilleri için gövde olarak kullanılır. Bu şekiller fonksiyon benzerliğine, nesnenin vazifesinin ayniyetine veya görünüşüne göre yeni bir mana alır. *-ak/-ek* (<*gak*) küçültme eki: Türkçe, Özbekçe, Kırgızca vb.: *baş-ak* 'arpa, buğday, yulaf gibi ekinlerin tanelerini taşıyan meyvası' (*baş*); Türkçe vb.: *yan* (*η*) *-ak* 'yüzün kısmı' (*yan*); Türkçe vb. *top-ak* 'hayvanlarda parmakların ardında topu andıran çıkıntı' (*top*); Türkçe vb.: *ipek* 'bir nevi kumaş' (*ip*).

Çuvaş dilinde bazı kelimelerin yalnız küçültme şekli var. Fakat küçültme manasını ifade etmez. Meselâ: *uyâh* = bütün Türk dillerinde 'ay'; *kümrök* = kömür, *pilek* = bütün Türk dillerinde *bel* ~ *bil*; *selhe* = bütün Türk dillerinde 'til' ~ *dil*.⁹

Türkçe, Özbekçe: *kulak-çın* 'başlıklarda kulakları örtmeye yarayan kısım' (*kulak*); Özbekçe: *radio kulakçını* 'radio kulaklığı'; Belki aynı ek *güvercin* kelimesinde de var. (< *göğ-er+cin* mavimsi¹⁰; Türkçe vb.: *yel-ken*¹¹ (*yel*). Sevgi ifade eden *-cık/-cik* küçültme eki de söz yapımı için geniş ölçüde kullanılır: *gelin-cık* 1. kırmızı ve büyük çiçekli bitki. 2. bir nevi küçük hayvan *tatar-cık* 'sivrisinekten küçük, insan kanı emen uçar böcek', *kızıl-cık* 'bir nevi ağaç'; *elma-cık* 'yüzün kısmı'; *sarı-cık* 'bir nevi kuş' vb.

Türkçe vb.: *boyun-duruk*, *burun-duruk*; Kırgızca: *kökül-dürük* 'atın altına konulan ve atın saçlarını altına sıkıştıran kayış' (*kökül* 'atın altındaki saçlar'); Kırgızca: *köz+ül-dürük* 'gözlük' (*köz* 'göz'; *köz-ül* 'gözcük'); *sağal-dırık* 'atın boynunun altındaki kayış' (gemin kısmı); *sağal* 'sakal'; Türkçe vb.:

⁸ Daha fazla bilgi için bkz.: Z. K o r k m a z *Türkçede ek yığılması olaylarının meydana gelişi üzerine*. TDAY, 1960, s. 173-180.

⁹ G. İ. Ramstedt. *Vvedenie v altayskoe yazıkoznanie*. s. 188; B. A. Serebrennikov. *Zametki po istoričeskoy grammatike çuvaşskogo yazıka*. Uçenie zapiski naučno-issledovatel'skogo instituta yazıka, literaturı, istorii i ekonomiki. Çeboksarı, vıpusk XVI, 1958, s. 199-200.

¹⁰ A. Zajaczkowski. *Sufiksy imienne i czasownikowe w jezyku zach odniokaraimskim*. Kraków, 1932, s. 91.

¹¹ *-cin/-can*, *-ken-kan* küçültme ekleri bütün Altay dillerinde var. -V. Tsintsius *Op. cit.* s. 81; *-çın* ~ *-şın*: Türkçe: *sarı-şın* 'sarıya çalar'; sarı saçlı; *-ken/-kan* hakkında G.İ. Ramstedt, *Op. cit.* s. 186-187, 195-196.

oğul-duruk 'dölyatağı, rahim'.¹² Şunu söylemek lâzımdır ki *-duruk*/*-dürük*/*-turuk*/*-türük* aynı şekli alan iki ektir:

1) *-turuk*/*-duruk* < *-tur*/*-dur* (faktitif eki) + *-uk* (fülden isim yapma için kullanılan ek¹³); meselâ: Özbekçe: *tutaş-tur-uk* 'odun demeti' < *tutaş-tur-mak* 'bağlamak, birleştirmek'.

2) *-turuk*/*-duruk* eki küçültme ekidir. Bu ek benzerlik ifade eden *-sı*/*-su* < *sığ* eki gibi kullanılan *-tu*/*-du* ekinden ve *-rak*; *-lak* küçültme eki gibi kullanılan *-rak* ekinden ibarettir; *kızıl+lırak* < *kızıl+lırak* 'rötlich'¹⁴ = *kızılısı*; *kızıl-tu* 'bir yerden bir yere vuran kızılık' (Türkçe Sözlük, 470).

5. Küçültme ekleri feodal unvanlarında kadın cinsini gösteren kelimelerde yapım ekleri olarak kullanılır. Bu halde küçültme şekilleri sosyal fonksiyonu yapar¹⁵:

1) *-om*: *han-ım* '*küçük han' > 'hanım zevcesi'; *bek-ım*/*beg-üm* '*küçük bey' > 'beyin zevcesi', 'hanım efendi'; *tâñri-m* 'prenses', *tar-ım-*, weiblicher Titel (von der gleichen Wurzel, wie *tarxan*)¹⁶, Çuvaşça: *ar-äm* '*küçük koca' > 'zevce' (*ar* = *er*). Türkologların çoğunun fikrinde *-om* eki teklik birinci şahıs iyelik ekidir.¹⁷ Prof. Ramstedt'e göre; *-om* eki zikri geçen kelimelerde¹⁸ Moğolca *eme* 'kadın' kelimesinden türemiştir¹⁹. Prof. S. Çağatay'a göre *han-ım* < Farsça *hanuman*²⁰ kelimesinden türemiştir.

¹² Başka misâller: G. Brockelmann. Osttürkische Grammatik der Islamischen Literatursprache Mittelasiens. Leiden, 1954, s. 100.; A. M. Şçerbak. Grammatika starouzbekskogo yazıka. Moskva-Leningrad, 1962, s. 125.; G. İ. Ramstedt. Vvedenie v altayskoe yazıkoznanie. Morfoloģiya. Moskva, 1957, s. 189.

¹³ W. Bang'a göre, *-duruk*/*-turuk* < *tur* = 'stehen = durmak' + Verbalnomen auf *-k* ("Türân" 1918, 293).

¹⁴ I. Laude, -Cirtautas, Der Gebrauch der Farbbezeichnung in den Türkdialekten, Wiesbaden, 1961, § 31.

¹⁵ G. İ. Ramstedt. Vvedenie v altayskoe yazıkoznanie, §33, M. Räsänen. Materialien zur Morphologie der türkischen Sprachen, s. 51.

¹⁶ A. v. Gabain, Alttürkische Grammatik. Leipzig, 1950, 55.

¹⁷ V.E. Egorov. Etimologiçeskiy slovar' çuvaşskogo yazıka. Çeboksarı, 1964, s. 31. - M. Räsänen, op. cit., 52.

¹⁸ A. v. Gabain, Alttürkische Grammatik. § 55. - Lá'szlo Rásonyi; Der Frauename bei den Türkvölkern. UAJ. Bd. XXXIV Heft 3-4, 1962, s. 232-233. - S. Çağatay, Türkçede "kadın" için kullanılan sözler, TDAY, 1962, s. 14-18.

¹⁹ G. J. Ramstedt. Studies in Korean Etymology, Helsinki, 1949., s. 9, 54. - G. İ. Ramstedt. Vvedenie v altayskoe yazıkoznanie, 33.

²⁰ S. Çağatay, Über die Bezeichnungen der Frau im Türkischen. II UAJ. Bd. XXV, Fasc. 1-3, 1963. s. 159. S. Çağatay. Türkçede "kadın" için kullanılan sözler. TDAY, 1962, s. 15.

-^om eki bazı sıfatlara eklenirken küçültme manası baki kalır: *kök+üm*, *kök+üm*, *kuk+um*, *güw+am*, *göw-äm*, *gög+äm*, *güy-äm* 'blaulich (mavimsi), 'grünlich'²¹ (yeşilimsi); *kara-m* 'karamsı'.²²

Bu ek sıfatlara eklenen mürekkep eklerde de görülebilir: *-(ı)msı*, *-(ı)mtık*, *-(ı)mtıl*, *-(ı)mtır*, *-(ı)mtırak* vb. İsimlere *-muk/-mük* (<-m + -k) küçültme eki²³ eklenir.

2) *-a/-e* (<-ak/-ek); *-ka/-ke* < *-kay/-key* veya *-kan/-ken* veya *-kak/-kek*; (*-kak/-kek* < *-k+k* iki küçültme eki)²⁴: *kuda-ğa* < *kuda-gay*//*kuda-gıy*; *kuda-ça*, *kuda-şa* 'görücü' (kuda 'görücü vazifesini yapan erkek')²⁵; *-bik*//*-bek* + *e* 'hanın kızı veya zevcesi'; Çuvaşça: *pik-e* 'bir güzel kadın', 'küçük hanım'²⁶; *han+i+ke* 'hanın zevcesi veya kızı'; *han-i* 'hanın annesi (Kırım'da)²⁷; *aba-k-kay* 'necip kadın' zevce (aba, baba)²⁸; Prof. S. Çağatay'a göre (U.A.J. Bd XXXIII, Heft 1-2, s. 20; T.D.A.Y. 1962, s. 21); *bike* < *beg+öke* 'kızkardeş'; *biçe*, *biyçe*, *baybiçe*, *baybişe* < *beg+çiçe* 'teyze', 'büyük kızkardeş.

3) *-cı/-çu...*; *-ça/-çe* (<-çik; -çak)²⁹. *bi-çe*//*be-çe* 'beyin zevcesi veya kızı'; *bi*//*be* < *bik(g)* ~ *bek(g)* *ağa-ça* 'hanım, saygılı bir kadın'³⁰; Kırgızca: *ağa-ça* 'güzel bir kadın'; Özbekçe: *ağa-ça* 'hizmetçi kadın' (*ağa* 'ağabey').

4) *-oç* ~ *-oş*³¹: *bik-eç* 'beyin zevcesi veya kızı'³²; *han-iş* 'hanın zevcesi'³³; Kazakça: *bik-eş* 'zengin adamın kızı'.

²¹ I. Laude - Cirtautas. Der Gebrauch der Farbzeichnungen in den Türkdialekten, § 67.

²² Yu. Cumanazarov, Morfologičeskie osobennosti ħazaraenskogo govora uzbekskogo yazıka. Taşkent, 1961, s. 13.

²³ M. Räsänen. Materialien zur Morphologie der Türksprachen, s. 107.

²⁴ M. Räsänen, Op. cit., ss. 91, 100-102.

²⁵ L. Budagov. Sravnitel'ny slovar' turetsko-tatarskiĥ nareçiy. II. 40.; L. A. Pokrovskaya. Termini rodstva v türkskiĥ yazıkaĥ. Sbornik "İstoričeskoe razvitie leksiki türkskiĥ yazıkov. Moskva, 1961, s. 73-74 - (Sonra İ R L Y T olarak zikredilecek).

²⁶ Tafsilâth olarak V.G. Egorov. Etimologičeskiy slovar' çuvaşskogo yazıka, s. 159-160.

²⁷ Budagov. Op. cit. I, 528.

²⁸ V. V. Radlov. Opiť slovaryä türkskiĥ nareçiy. I, 620; 622. (Sonra R. Sl. olarak zikredilecek).

²⁹ M. Räsänen, Op. cit. s. 93.

³⁰ S. E. Molof. Lobnorskiy yazık. Frunze, 1956, s. 80.

³¹ M. Räsänen, Op. cit., s. 92. - G. İ. Ramstedt. Vvedenie. 101.

³² W. Kotwicz. Les titres princiers: türk. båg... "Rocznik Orientalistyczny" Tom XVI (1950), s. s. 358-360.

³³ L. Budagov. Slovar', I, 528.

5) *-c-°k*: Tatarca: *kar-cık* 'ihtiyar kadın' (*kar+t* 'ihtiyar erkek').

6) *-kan/-ken* bütün Altay dillerinde kullanılan küçültme ekidir. Moğolca: *keü-ken* 'kız' (*keü* 'oğul', 'oğlan'); *noja-kan* 'prensin zevcesi, hanım efendi' (*nojan* 'prens', 'efendi'): Uygurca: *täŋri-kän* 'imparatoriçe'³⁴ Bu ek *-han* şeklinde Türk dillerinde *Ay-han*, *Baba-han* gibi adlarda mevcuttur³⁵. Bunlar, kadın gösteren kelimeleri yapan en önemli küçültme ekleridir.

7) Küçültme ekleri kaide olarak yukarıdan aşağıya giden akrabalık derecelerini ifade ederken yapım ekleri olarak kullanılır:

1) *aba*, *ava*, *abu*, *amı* = 'baba, babasının babası, amca, ağabey, anne, 'babanın annesi'³⁶.

Türkiye Türkçesinin ağızlarında bu söz küçültme ekleriyle birleştirilir: *aba+ş* 'kızkardeş'³⁷; *abu+ca*, *abi+ca*, *aba+ka*, *ap+ça*³⁸ gibi kelimelerin manasında edebiyat dillerinde *amca* kelimesi kullanılır. *Amca* kelimesi de *aba ~ abu ~ abi* kelimesinden *+ca* eki vasıtasıyla yapılan bir küçültme şeklidir; Doçent Talât Tekin'e göre³⁹ *amca* kelimesi < *abıca* < *aba+eçe-sı*; *aça-eçe* 'abla' (s. 291). *aba+ka*, *aba+ğa* (V.V. Radlov'a göre, *aba+ağa*. RSI I, 622) *aba+ğay* 'amca', *abu+ş+ka*, *abi-ş-ka*, *abi+s+ka*, *amı+s+ka*, *abu-ç-ka* vb. (*-ş~s~ç+ka* = küçültme ekleridir) 'ihtiyar adam' vb.⁴⁰ Prof. A. Ç. Emre'ye göre *abla* < *aba+lak*-küçültme eki (< *-ol+°k*)⁴¹; *krşlı*: *abalık*, *abıla*, *abilla*, *abıla*, *abula*⁴²; Prof. S. Çağatay'a göre; *abla* < *apa+lâlâ* 'terbiyecisi', 'çocuk bakıcı'⁴³. *Aba* 'baba' kelimesinden türemiş küçültme şekilleri hakkında L.A. Pokrovskaya. Op. cit., s. 29-32.

2) Eski ög 'anne' kelimesi *-ay/-ey* küçültme ekiyle birleştirilerek (Başkurtça: *ügey*, Kazakça: *ögey*, Kırgızca: *ögöy*, Özbekçe: *ugay*, Uygurca: *ögey*,

³⁴ G. İ. Ramstedt, Vvendenie, 33.

³⁵ A. N. Kononov. Grammatika sovremennogo uzbekskogo yazıka 1960, § 148.

³⁶ PCI. I, 620; E. V. Sevortyan, Probnie stat'yi k etimologičeskomu slovarju türkskiñ yazıkov. Moskva, 1966, s. 18.; L. A. Pokrovskaya. Termini rodstva v türkskiñ yazıkav, s. 29.

³⁷ Türkiye'de Halk Ağzında Derleme Sözlüğü I, Ankara, 1963, s. 12 (Sonra DS olarak zikredilecek).

³⁸ DS, I, 15.

³⁹ Talât Tekin. "Amca" ve "Teyze" kelimeleri hakkında TDAY, 1960, 283-294.

⁴⁰ E. V. Sevortyan. Op. cit., s. 20-21.

⁴¹ Ahmet Cevat Emre, Türkçe isim temelleri. İstanbul, 1943, s. 104-106.

⁴² DS I, I.

⁴³ Saadet Çağatay. Türkçede "kadın" için kullanılan sözler. TDAY, 1962, s. 21.; S. Çağatay, Die Bezeichnungen für Frau in Türkischen. UAJ, Bd. XXXIII, Heft 1-2, 1961, s. 20.

Türkmence: *övey*, Türkçe: *üvey* vb.), 'öz olmayan' (hısımlar konusunda) manasında kullanılır: *üvey ana*, *üvey baba*, *üvey kardeş* vb.

Çok ihtimal vardır ki *oğul* kelimesi de *oğ* kelimesinden türemiştir: *oğ* + *-ul* (-*ol* eki küçültme ekidir) '*küçük anne' > 'erkek çocuk'⁴⁶.

3) *ana* kelimesi *-ka*, *-kay* küçültme ekiyle birleştirilerek şu manalarda kullanılır: Teleutça: *ana-ka* 'büyük anne' (bir kadına hitap ederek); Taranca: *änä-gä* 'anne', 'annecik', 'üvey anne', 'sütanne' (R SI I, 733); Özbekçe: *änä-ga* 'sütanne'; Oyrotça: *ane-ke* 'annecik', 'ebe'; Kazakça: *ana-kay* 'annecik'; 'sütanne'.

4) *ata* 'baba': Kırgızca: *ata-ke* 'babacık'.

8. Küçültme ekleri aynı nevin içindeki hayvanlar arasında farkları belirtmek için kullanılırken yapım ekleri olarak kullanılır. Bir taraftan hayvan yavruları (yukarıdan aşağıya giden akrabalık derecelerini gösterme ile karşılaştırımız) diğer taraftan dişi hayvanları göstermek için de kullanılır (kadınları göstermek için kullanım tarzıyla karşılaştırımız). Bunun hem sosyal (insanlar için), hem de iktisadî (hayvanlar için), sebepleri var.

Bu hali, meselâ şu kelimeler yardımıyla gösterilebilir:

1) *inek* < *ingek*⁴⁷ (Moğol yazı dilinde: *ünigen* ~ *üniye(n)*; bugünkü Moğolcada: *ünee(n)* 'inek'. A. M. Şçerbak'a göre bu kelimenin gövdesi *inä*, *ana*⁴⁸ 'anne' olabilir. *İnä*, *ana* kelimesi Türk ve Tungus dillerinde var⁴⁹; Türkçe *inek* (< *ingek*) ve Moğolca *ünigen* ~ *üniyen* < *inä*, *änä*, *ana* 'anne' + Türk. *-(g)ak* / *-(g)ek* eki⁵⁰; Moğol, *-gen* (> *yen*) eki = bütün Altay dillerinde kullanılan *-gan* / *-gen*, *-kan* / *-ken* küçültme ekidir).

Evvellâ insanlar için kullanılan kelimelerin sonra hayvanlar için kullanılması Türk kelimelerinde (ve Altay kelimelerinde de) çok görülebilir.

⁴⁴ S. E. Malov. Pamyatniki drevnetürkskoy pis'mennosti, Moskva-Leningrad, 1951, s. 405. - A.v. Gabain, Alttürkische Grammatik, s. 322.

⁴⁵ L. A. Pokrovskaya. Op. cit., s. 54-55.

⁴⁶ A. N. Kononov. K etimologii slova *oğul* 'sın, Sbornik Filologiya i istoriya mongol'skiñ narodov. Pamyati akademika B. Ya. Vladimirtsova. Moskva, 1958, s. 175-176.

⁴⁷ L. A. Pokrovskaya. Op. cit., s. 24.

⁴⁸ A. M. Şçerbak. Nazvaniya domaşnih i dikiñ jivotnih v türkskiñ yazıkah. İ.R.L.T.Y., s. 97.

⁴⁹ G. J. Ramstedt, Einführung in die Altaische Sprachwissenschaft. I, Helsinki, 1957, § 61.

⁵⁰ Belki *eşek* kelimesi de bu nümuneye göre türemiştir *eşek* < *eş-yek* < *eş-gek* (M.K., I, 111, 114); *eş* < *eçe* ~ *eci* ~ *iči* 'büyük akraba + *-(g)ek* küçültme eki. W. Bang'a (U.J., 14:204) ve A.v. Gabain'e (Alttürkische Grammatik 59) göre *eşek* < *äš*, *iš* 'Gafährte' (yol arkadaşı) + *-käh* küçültme eki.

Meselâ: *oğlak* < 'keçi yavrusu' < *oğul* + *-ak* = küçültme eki; *bikeç* ~ *bekeç* 'kuzu' < *bik* ~ *bek* 'bey' + *-eç* - küçültme eki; *kısırak* < *kısır* [Moğolca: *keü* + *-ser*, 'çocuksuz (kadın)'⁵¹; karşılaştırmız: *kısır yıl* 'mahsulsuz yıl' (R.SI II, 805); *kısır toprak* 'verimsiz toprak' (Türkçe Sözlük, 465) + *-ak* küçültme eki, ve aksine (meselâ: *çocuk* < domuz yavrusu), *küçük* 'çocuk', 'oğlan' < köpek yavrusu⁵², *koçak* 1. yürekli, kabadayı, 2. cömert (Türkçe Sözlük, 477).

< *koç* 'damızlık erkek koyun + *-ak* küçültme eki; karşılaştırmız: Kırgızca: *koçkop*, 'cesur'.

Kulun ile *tay* kelimeleri ve bunlardan türemiş olan küçültme şekilleri, küçültme şeklinin yukarıdan aşağıya giden yaş gruplarını göstermek için kullanılmasını tenvir eder: *kulun-ak*, *kulun-çak*, *kulun-ağ-aş*; *tay-ça*, *tay-çak*, *tay-ça-n-ak*, *tay-l-ak*, *tay-za-k*⁵³.

Yukarıda zikrolunmuş bütün bu hallerin gösterdiği gibi Türk dillerinde küçültme şekilleri dıştan görünüş benzerliği, fonksiyon benzerliği veya vazife benzerliği bakımından gövdeye bağlı olan yeni kelimeler olarak kullanılır, yani küçültme ekleri yapım eklerinin vazifesini yapar.

⁵¹ A. M. Şçerbak. Op. cit., s. 90.

⁵² A. M. Şçerbak. Op. cit., s. 126.; Ahmet Caferoğlu, "küçük, çocuk, enik" kelimelerinin morfolojik ve semantik değişmelerine dair. Türk Dili, seri III, N.10-11, İstanbul, 1947, s. 6-12.

⁵³ A. M. Şçerbak. Op. cit., s. 90-91.